

MAŁGORZATA GRUCHOŁA

TELEWIZJA PUBLICZNA „NARZĘDZIEM”
W KONSTRUOWANIU TOŻSAMOŚCI KULTUROWEJ
MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH
W POLSCE

„Tożsamość – jak stwierdził Leon Dyczewski – to nasze wyobrażenie, kim jesteśmy. Kim jesteśmy jako zbiorowość i kim jestem jako jednostka. Jedna i druga tożsamość nie jest nam dana raz na zawsze, jest dynamiczna, rozwojowa i zmienna. [...] Kształtowanie – może lepiej konstruowanie – tożsamości zarówno zbiorowej, jak i jednostkowej jest długotrwałe i bezustanne. Jest ona wynikiem naszych relacji społecznych, doświadczeń, wiedzy, przeżyć, aspiracji i konkretnych działań. Jej rozwój zależy od wielu czynników”¹. Tożsamość zależy między innymi od otoczenia przyrodniczego, wytworów materialnych, których używamy, ludzi, z którymi się spotykamy bezpośrednio i których poznajemy z przekazów pośrednich, wydarzeń, w których uczestniczymy i które poznajemy w procesie socjalizacji, przedmiotów i zachowań symbolicznych, wartości, które poznajemy i przyjmujemy. Tożsamość jednostkowa i zbiorowa jest efektem oddziaływania bardzo wielu różnorodnych elementów rzeczywistości aktualnej, a także tej z bliższej i dalszej przeszłości. Wciąż dochodzą nowe elementy.

Wśród czynników, które wpływają na kształtowanie tożsamości zbiorowej, największą rolę odgrywają elity społeczne, intelektualne, politycy, poeci, artyści, autorytety moralne itd. Zwiększa się też rola różnego rodzaju ekspertów naukowych, dziennikarzy, publicystów, komentatorów życia pub-

Dr MAŁGORZATA GRUCHOŁA – adiunkt Katedry Historii Kultury Intelektualnej w Instytucie Kulturoznawstwa na Wydziale Filozofii KUL; adres do korespondencji: Droga Męczenników Majdanka 70/3, 20-325 Lublin; e-mail: mgruch@kul.pl

¹ L. Dyczewski, D. Wadowski. *Wstęp*. W: *Tożsamość polska w odmiennych kontekstach*. Red. L. Dyczewski, D. Wadowski. Lublin: Wydawnictwo KUL 2009 s. 5.

licznego oraz twórców kultury popularnej². Duży wpływ na kształtowanie tożsamości mają wydarzenia znaczące oraz ich interpretacja i sposób przedstawienia w mediach. To „media odgrywają rolę zgeneralizowanych innych”, jak zauważa Jerzy Mikułowski Pomorski³, a dalej dodaje: „Pozornie poświęcone obiektywnemu przekazywaniu wiadomości, wieloma sposobami propagują liczne kolektywne projekty tożsamościowe, które mogą być jednostkowo wykorzystane. Właśnie ta kolektywność urzeczowia je, nadaje im status zgeneralizowanych innych, jako głos ogółu. Taka urzeczowiona instytucja społeczna, towarzysząca jednostce przez całe jej świadome życie, nie może się mylić w swych sądach”⁴. Ponadto niektórzy uważają, że nowoczesne media będą głównym nośnikiem pamięci przeszłości, urzeczywistnia się bowiem zjawisko medializacji pamięci⁵.

W tak przedstawionym kontekście nasuwają się pytania wynikające z powyższej sformułowanego tytułu artykułu. Co kryje się pod pojęciem „tożsamość kulturowa”? W jaki sposób ustawodawca definiuje mniejszości narodowe i etniczne? Jakie są podstawy prawne gwarantujące obecność w mediach publicznych audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, w językach tych mniejszości i społeczności? W jakim zakresie wypełniają te powinności wpisane w ich misję, jako ich podstawę? Czy audycje te uwzględniają potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych? W jakim wymiarze, w jakiej zawartości, w jakich formach realizacji oraz czy audycje te – poprzez swoją treść – służą mniejszościom narodowym i etnicznym? Jaki był ich udział procentowy w programach telewizji publicznej w 2003 i 2013 r.? Niniejsza publikacja jest próbą odpowiedzi na te pytania.

Celem artykułu jest weryfikacja polityki programowej telewizji publicznej i analiza audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym w programach ogólnokrajowych Telewizji Polskiej S.A.: TVP1 i TVP2, TVP3 Regionalna, TVP Info, TVP Regionalna oraz na antenach ośrodków regionalnych TVP w 2003 oraz w 2013 r. Po wstępnych rozważaniach terminologicznych (tożsamość kulturowa, mniejszości narodowe, mniejszości etniczne, język regionalny), przed-

² Tamże s. 6.

³ J. Mikułowski Pomorski. *Rola mediów w negocjowaniu tożsamości*. W: *Tożsamość polska w odmiennych kontekstach* s. 464.

⁴ Tamże s. 466.

⁵ B. Korzeniewski. *Medializacja i mediatyzacja pamięci – nośniki pamięci i ich rola w kształtowaniu pamięci przeszłości*. „Kultura Współczesna” 2007 nr 3 s. 5-23. Cyt. za: L. Dycewski. *Kultura w całościowym planie rozwoju*. Warszawa: IW PAX 2011 s. 144.

stawione zostaną podstawy prawne ochrony dostępu mniejszości narodowych i etnicznych do programów telewizji publicznej. Następnie zostanie przeprowadzona ilościowa analiza zawartości oraz jakościowa analiza treści wspomnianych audycji w programach telewizji publicznej w 2003 i 2013 r. Oddzielne analizy ilościowe i jakościowe dotyczyć będą audycji nadawanych w programach ogólnopolskich (TVP1 i TVP2) oraz TVP Info (w tym: pasmo wspólne oraz programy oddziałów regionalnych TVP S.A.). Przedstawione zostaną także wyniki monitoringu w zakresie przedmiotowych audycji, wyemitowanych w OTV Białystok oraz w OTV Gdańsk. Artykuł zakończą podsumowujące wnioski.

Przemiany kulturowe ostatnich dekad powodują, że w treściach obecnych w mediach elektronicznych – najszerzej dostępnych, najbardziej podległych presji kultury masowej, nastawionych na najszerszego, także niewykształconego odbiorcę – dominują treści błahe i głównie rozrywkowe. Powstaje więc pytanie, czy istnieją jeszcze jakieś społeczne oczekiwania co do treści podawanych w mediach, wykraczające poza rozrywkę, sensację i szybko, krótką informację? Czy istnieje jakiś zrab wyraźnie ukształtowanych przekonań normatywnych odnośnie do tego, że program telewizji powinien dostarczać odbiorcom treści i wartości wykraczające poza wskazane wyżej cechy? Czy istnieją społeczne oczekiwania względem programów publicznej telewizji i przekazywanych w nich treści? Czy są normatywne i społeczne oczekiwania dotyczące audycji o problemach mniejszości narodowych i etnicznych żyjących w polskim społeczeństwie?

W marcu 2004 r. Pracownia Badań Społecznych przeprowadziła, na zlecenie KRRiT, badanie *Preferencje i oczekiwania odbiorców pod adresem radia i telewizji* na ogólnopolskiej, reprezentatywnej próbie ogółu mieszkańców Polski powyżej 15 roku życia, liczącej 1275 osób. Jak wynika z analizy oczekiwań normatywnych wobec programu telewizji publicznej, 27,0% ankietowanych uważa, że powinny być nadawane audycje o problemach mniejszości narodowych i etnicznych żyjących w polskim społeczeństwie. Co siódmy badany (13,9%) jest zdania, że powinny być emitowane, ale nie w godzinach najwyższej oglądalności. Dla prawie co czwartego respondenta (23,5%) jest to obojętne, czy będą nadawane, czy też nie. Mogą być nadawane, ale nie w godzinach najwyższej oglądalności – to opinia 19,9% ankietowanych. Negatywną opinię – w ogóle nie powinny być emitowane – wyraziło 15,7% badanych⁶.

⁶ Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji. *Informacja o podstawowych problemach radiofonii i telewizji w 2004 roku*. Warszawa: KRRiT 2005 s. 195. Badanie zrealizowano metodą wywiadu

Audycje dla mniejszości narodowych tworzą więc kategorię audycji wskazanych bezwarunkowo przez mniej niż połowę badanych. Porównując z kolei oczekiwania normatywne z preferencjami badanych, okazało się, że w grupie audycji preferowanych przez przynajmniej połowę badanych znalazły się także audycje o charakterze misyjnym. Warto odnotować, że wśród audycji misyjnych audycje o problemach mniejszości narodowych i etnicznych żyjących w polskim społeczeństwie budzą najmniejsze zainteresowanie badanych (preferowane przez mniej niż 20% ankietowanych)⁷. Nasuwa się kolejne pytanie: które z wymienionych oczekiwań społecznych można przypisać polityce programowej telewizji publicznej?

1. TOŻSAMOŚĆ KULTUROWA

Tożsamość jest pojęciem wieloznacznym. Według Manuela Castellsa „tożsamość jest dla ludzi źródłem sensu i doświadczenia”⁸. Przez tożsamość rozumie on „proces konstruowania sensu na podstawie pewnego atrybutu kulturowego lub powiązanego zbioru atrybutów kulturowych, któremu/którym przyznaje się pierwszeństwo przed innym źródłem sensu”⁹. „Tożsamości są źródłem sensu dla samych aktorów, są źródłem sensu same w sobie; konstruowane są poprzez proces indywiduacji”¹⁰. Należy wyróżnić tożsamość jednostki i tożsamość grupy społecznej. Leon Dyczewski tożsamość jednostki rozumie „jako świadomość własnych cech, które składają się zarówno na poczucie odrębności, jak i podobieństwa z innymi jednostkami, przy jednoczesnym poczuciu ciągłości w czasie i świadomości, że jest wciąż tą samą osobą, mimo zmieniających się warunków i rozwoju jej samej”¹¹. Tożsamość grupy określa zaś „jako podobny sposób rozumienia, przeżywania, zachowania i działania członków grupy w ramach aktualnie żyjącego pokolenia, jak też w ciągu wielu pokoleń”¹². Tożsamość grupy, jak i społeczna tożsamość jednostki wspiera się na centrum kultury, można ją zatem nazwać

na kwestionariuszu ankiety, zadając – oddzielnie – pytania o oczekiwania badanych pod adresem telewizji i o oczekiwania pod adresem radia.

⁷ Tamże s. 197.

⁸ M. C a s t e l l s. *Siła tożsamości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2008 s. 22.

⁹ Tamże s. 23.

¹⁰ A. G i d d e n s. *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2001 s. 62.

¹¹ L. D y c z e w s k i. *Kultura polska w procesie przemian*. Lublin: TN KUL 1995 s. 67.

¹² Tamże s. 69.

tożsamością kulturową¹³. Natomiast Danuta Markowska o tożsamości kulturowej napisała, że „jest ona pozyskiwaniem świadomości, która wiąże jednostkę z określoną grupą lub zbiorowością, a zarazem wyodrębnia ją od przedstawicieli innych grup i zbiorowości”¹⁴. Krzysztof Kwaśniewski uznał tożsamość kulturową za najważniejszy rodzaj tożsamości zbiorowej¹⁵. Według Antoniny Kłoskowskiej jest to ta część tożsamości, która konstruowana jest na podstawie uniwersum symbolicznego określonej zbiorowości¹⁶. Jolanta Miluska, wskazując na istotę tożsamości kulturowej, czyni to z perspektywy trzech poziomów: fenomenologicznego, koncepcyjnego i behawioralnego. Pierwszy z nich opiera się zarówno na poczuciu mającym charakter przedwiedzy, jak i wiedzy na temat samego siebie. Zdaniem autorki wiedza ta związana jest ze zdolnością „do widzenia siebie w kontekście ważnych dla siebie specyficznych symboli i wartości kulturowych kierujących własnym zachowaniem”¹⁷. Drugi poziom – koncepcyjny – obejmuje „wskazanie na przynależność do pewnej grupy kulturowej, która określa specyficzne atrybuty i dążenia jej członków”¹⁸. Natomiast poziom behawioralny związany jest ze specyficznym dla danej kultury repertuarem zachowań jednostki w sferze werbalnej i niewerbalnej. Także trzeci poziom jest przeniesieniem na poziom zachowań dwu poprzednich, zasadniczo zgodnych z popularnym w socjologii ujęciem autorstwa Antoniny Kłoskowskiej¹⁹.

Na Światowej Konferencji Polityki Kulturalnej w Meksyku, która odbyła się w 1982 r., wyraźnie określono znaczenie tożsamości kulturowej, jak i jej granice. Zapisano wówczas, że tożsamość kulturowa obejmuje „obronę tradycji historii i moralności, duchowych i etnicznych wartości, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie, nie mogą nigdy jednak oznaczać nieograniczonej wierności wobec tradycji i przeszłości, nie mówiąc o stagnacji. Wprawdzie tożsamość włącza dziedzictwo starych czasów, ale obej-

¹³ Tamże s. 70.

¹⁴ D. Markowska. *Teoretyczne podstawy edukacji międzykulturowej*. „Kwartalnik Pedagogiczny” 1990 nr 4 s. 211.

¹⁵ K. Kwaśniewski. *Tożsamość kulturowa*. W: *Słownik etnologiczny*. Red. Z. Staszczak, Warszawa–Poznań: PWN 1987 s. 351.

¹⁶ Cyt. za: M. Sobiecki. *Profile identyfikacyjne w analizie tożsamości kulturowej*. W: *Tożsamość polska w odmiennych kontekstach* s. 27.

¹⁷ J. Miluska. *Zmiany granic (i) tożsamości kulturowej w procesie transmisji kultury*. W: *Kultura narodowa na pograniczach*. Red. J. Nikitorowicz, J. Halicki, J. Muszyńska. Białystok: Trans Humana 2006 s. 201. Cyt. za: Sobiecki. *Profile identyfikacyjne* s. 27.

¹⁸ Tamże s. 28.

¹⁹ Tamże s. 28.

muje również współczesność, kreatywność dzisiejszości i najważniejsze cele i wartości jutra, ponieważ życie kulturalne i społeczne jest dynamiczne. Tożsamość kulturowa jest dla każdego człowieka pewnego rodzaju punktem odniesienia, przez który ustala on swój pozytywny lub negatywny stosunek do wspólnoty i świata”²⁰.

2. ZAPEWNIENIE DOSTĘPU MNIJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH DO PROGRAMÓW TELEWIZJI PUBLICZNEJ

Wobec sformułowanego problemu badawczego nasuwają się pytania o sposób rozumienia mniejszości narodowych, mniejszości etnicznych oraz języka regionalnego.

Mniejszością narodową, w rozumieniu ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, „jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki: 1) jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej; 2) w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją; 3) dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji; 4) ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę; 5) jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat; 6) utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie. W prawie krajowym, za mniejszości narodowe uznaje się następujące mniejszości: białoruską, czeską, litewską, niemiecką, ormiańską, rosyjską, słowacką, ukraińską oraz żydowską” (art. 2)²¹. Jak wynika z danych Głównego Urzędu Statystycznego, mniejszość białoruską tworzy 46 787 osób, czeską – 3447, litewską – 7863, niemiecką – 147 814, ormiańską – 3623, rosyjską – 13 046, słowacką – 3240, ukraińską – 51 001, a żydowską – 7508 osób²².

Drugim terminem wymagającym wyjaśnienia jest „mniejszość etniczna”. W rozumieniu ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r., „jest to grupa obywateli

²⁰ Tamże s. 28.

²¹ Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. Dz. U. z 2009 r. Nr 157 poz. 1241 art. 1-2.

²² Główny Urząd Statystyczny. *Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna* – NSP 2011. www.stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/narodowy-spis-powszechny-ludnosc-i-mieszkan-2011/ludnosc-stand-i-struktura-demograficzno-społeczna-nsp-2011,14,1.html. [10.05.2014].

polских, która spełnia łącznie następujące warunki: 1) jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej; 2) w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją; 3) dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji; 4) ma świadomość własnej historycznej wspólnoty etnicznej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę; 5) jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat; 6) nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie. [...] Za mniejszości etniczne w polskim prawie uznaje się następujące mniejszości: karaimską, łemkowską, romską oraz tatarską”²³.

Kolejnym terminem, który należy objaśnić, jest „język regionalny”. Zgodnie z Europejską Kartą Języków Regionalnych lub Mniejszościowych oraz w myśl ustawy z 2005 r. przez język regionalny rozumie się taki język, który tradycyjnie używany jest na terytorium danego państwa przez jego obywateli, stanowiących grupę liczebnie mniejszą od reszty ludności tego państwa, oraz różni się od oficjalnego języka tego państwa; nie obejmuje on ani dialektów oficjalnego języka państwa, ani języków migrantów. Językiem regionalnym w rozumieniu polskiej ustawy jest język kaszubski (art. 19)²⁴.

Nasuwa się kolejne pytanie: jakie prawa i obowiązki zapewnia mniejszościom narodowym i etnicznym polski system prawny?

Sprawy związane z zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniem i rozwojem języka regionalnego w Polsce reguluje ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym²⁵. Określa ona także sposób realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne oraz formułuje zadania i kompetencje organów administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego.

Obok przedmiotowej ustawy kwestie mniejszości narodowych reguluje ustawa zasadnicza (Konstytucji RP) oraz ustawa o radiofonii i telewizji z dnia 29 grudnia 1992 r. Zgodnie z art. 35 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury. Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych,

²³ Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym art. 2.

²⁴ Tamże art. 19.

²⁵ Tamże *passim*.

kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej”²⁶. Art. 6 ust 2 ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych zobowiązuje organy władzy publicznej do podejmowania odpowiednich środków w celu popierania pełnej i rzeczywistej równości w sferze życia ekonomicznego, społecznego, politycznego i kulturalnego między osobami należącymi do mniejszości a osobami należącymi do większości²⁷. Natomiast art. 18 ust. 1 pkt 8a tejże ustawy zobowiązuje organy władzy publicznej do podejmowania działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości. Środkami umożliwiającymi realizację wspomnianych funkcji mogą być w szczególności „dotacje celowe lub podmiotowe na: 1) działalność instytucji kulturalnych, ruchu artystycznego i twórczość mniejszości oraz imprezy artystyczne mające istotne znaczenie dla kultury mniejszości; 2) inwestycje służące zachowaniu tożsamości kulturowej mniejszości; 3) wydawanie książek, czasopism, periodyków i druków ulotnych w językach mniejszości lub w języku polskim, w postaci drukowanej oraz w innych technikach zapisu obrazu i dźwięku; 4) wspieranie programów telewizyjnych i audycji radiowych realizowanych przez mniejszości; 5) ochronę miejsc związanych z kulturą mniejszości; [...] 8) edukację dzieci i młodzieży realizowaną w różnych formach oraz 9) propagowanie wiedzy o mniejszościach”²⁸.

Zgodnie z art. 21. ust. 1 ustawy o radiofonii i telewizji²⁹ telewizja publiczna realizuje misję publiczną, oferując na zasadach określonych w ustawie, całemu społeczeństwu i poszczególnym jego częściom, zróżnicowane programy i inne usługi w zakresie m.in. informacji, publicystyki, kultury, rozrywki i edukacji, cechujące się pluralizmem, bezstronnością, wyważeniem i niezależnością oraz innowacyjnością, wysoką jakością i integralnością przekazu. W artykule 21 ustawa szeroko opisuje zadania mediów publicznych wynikające z realizacji misji publicznej. Wśród tych zadań wymienione jest m.in. uwzględnianie potrzeb mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, w tym emitowanie programów informacyjnych w językach mniejszości narodowych i etnicznych

²⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 art. 35. Pełny tekst ustawy: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>

²⁷ Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym art. 6.

²⁸ Tamże art. 18.

²⁹ Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji. Dz. U. z 2010 r. Nr 182 poz. 1228 art. 21.

oraz w języku regionalnym (ust. 1 pkt 8a)³⁰. Należy więc podkreślić, że działania zmierzające do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości narodowych są jednym z celów, jakie ustawodawca postawił przed telewizją publiczną.

Telewizja Polska S.A jako jeden z elementów systemu publicznej radiofonii i telewizji w Polsce realizuje misję publiczną, powierzoną jej oraz zdefiniowaną Ustawą z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji³¹. Programy i inne usługi publiczne TVP, zgodnie z dokumentem *Zasady realizowania przez Telewizję Polską S.A. misji publicznej*³², powinny uwzględniać w różnych formach programowych, zwłaszcza w programach regionalnych (obecnie TVP Regionalna), potrzeby mniejszości narodowych i grup etnicznych [...] ³³.

Wobec powyżej sformułowanych powinności mediów publicznych w zakresie audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz dla społeczności posługujących się językiem regionalnym nasuwają się pytania o stopień wypełniania obowiązków narzuconych TVP przez polskiego ustawodawcę.

3. ILOŚCIOWA ANALIZA ZAWARTOŚCI ORAZ JAKOŚCIOWA ANALIZA TREŚCI AUDYCJI DLA MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH ORAZ SPOŁECZNOŚCI POSŁUGUJĄCEJ SIĘ JĘZYKIEM REGIONALNYM W PROGRAMACH TELEWIZJI PUBLICZNEJ W 2003 I 2013 ROKU

Na polskim rynku telewizyjnym obecnie funkcjonują: nadawca publiczny – Telewizja Polska S.A., dwie duże grupy komercyjne – POLSAT i TVN, naziemne telewizje cyfrowe oraz samodzielni nadawcy satelitarni i lokalni, niepowiązani kapitałowo z żadną z tych grup. Obaj nadawcy komercyjni – POLSAT i TVN – są jednocześnie operatorami platform satelitarnych³⁴.

TVP S.A., będąca przedmiotem analiz tej części publikacji, oferuje dwa programy ogólnopolskie (TVP1 i TVP2) o charakterze uniwersalnym oraz

³⁰ Tamże art. 21 ust. 1 pkt 8a.

³¹ Tamże art. 21.

³² Uchwała Nr 108/2005 Zarządu Spółki TVP S.A z dnia 29 marca 2005 r. w sprawie przyjęcia dokumentu pt. *Zasady realizowania przez Telewizję Polską S.A. misji publicznej*.

³³ Tamże pkt 16 i pkt 94.

³⁴ Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji. *Informacja o podstawowych problemach radiofonii i telewizji w 2013 roku*. Warszawa: KRRiT 2014 s. 30.

dziesięć kanałów tematycznych: TVP ABC, TVP Historia, TVP Info, TVP Kultura, TVP Polonia, TVP Regionalna, TVP Rozrywka, które nadawane są przez stacje naziemnie, oraz emitowane przez operatorów płatnej telewizji kablowej TVP HD, TVP Seriele i TVP Sport. TVP uruchomiła także kanał Belsat TV dla widzów z Białorusi (w języku białoruskim)³⁵. Do końca sierpnia 2013 r. TVP Info dzieliła pasmo programowe z szesnastoma ośrodkami regionalnymi, dostarczającymi m.in. informacje z regionów. Od 1 września 2013 r. TVP Info jest całodobowym kanałem informacyjnym, a w ramach TVP Regionalnej jest nadawanych szesnaście regionalnych programów z pasmem wspólnym. Nadawca publiczny emituje programy w wysokiej rozdzielczości na antenie TVP HD oraz uruchomił kanały TVP 1 HD, TVP 2 HD i TVP Sport HD.

Jak wyżej zaznaczyłam, analizę audycji uwzględniających potrzeby mniejszości narodowych i grup etnicznych ograniczono do Programu 1 (TVP1) i Programu 2 (TVP2) oraz oddziałów terenowych telewizji publicznej emitujących programy w TVP3 Regionalnej – przekształconej w 2007 r. w TVP Info – nadawanych w 2003 i 2013 r. W analizie uwzględniłam programy regionalne w TVP Info wyemitowane do 31 sierpnia 2013 r. oraz audycje funkcjonującej od 1 września 2013 r. TVP Regionalnej, emitowane zarówno w paśmie wspólnym, jak też tylko na antenie regionalnej. Kryterium wyboru programów telewizyjnych stanowiły podstawy prawne nakładające na nadawcę publicznego obowiązek emisji audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.

3.1. AUDYCJE DLA MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH ORAZ SPOŁECZNOŚCI POSŁUGUJĄCEJ SIĘ JĘZYKIEM REGIONALNYM W TVP1 I W TVP2

W 2003 r. audycje uwzględniające potrzeby mniejszości narodowych i grup etnicznych w Programie 1 stanowiły 11,7 godzin rocznego programu, a w Programie 2 – 30 godzin. Audycje te nie zostały zrealizowane w języku konkretnej mniejszości narodowej (w całości lub w części), nie były bezpośrednio adresowane do konkretnej mniejszości, nie były też tworzone przez zespół redakcyjny złożony z przedstawicieli mniejszości. Omawiana w

³⁵ TVP Polonia nadaje program o charakterze uniwersalnym skierowany głównie do Polaków mieszkających za granicą, TVP Kultura jest poświęcona tematyce kulturalnej, TVP Sport ma charakter sportowy, TVP Historia została poświęcona tematyce historycznej, TVP Seriele emituje głównie seriele własnej produkcji, TVP ABC to kanał dla dzieci, TVP Rozrywka nadaje programy o lżejszej tematyce, m.in. kabarety, TVP Info jest kanałem informacyjnym.

nich problematyka nie dotyczyła bezpośrednio aktualnych spraw konkretnej mniejszości. W ocenie KRRiT były to audycje o mniejszościach narodowych i etnicznych adresowane do szerokiego grona odbiorców³⁶.

W 2013 r. audycje dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz dla społeczności posługujących się językiem regionalnym w TVP1 i TVP2 miały znacznie mniejszy wymiar. W TVP1 ich emisja wypełniła 2,5 godziny. W TVP2 natomiast nie wyemitowano przedmiotowych audycji. Większość audycji wymienionej kategorii nadawana była w oddziałach terenowych telewizji publicznej na antenie TVP Info³⁷.

Z przeprowadzonej ilościowej analizy zawartości oraz jakościowej analizy treści wynika, że audycje uwzględniające potrzeby mniejszości narodowych i grup etnicznych w programach telewizji publicznej o zasięgu ogólnopolskim (Program 1 i Program 2) stanowiły znikomy procent rocznego czasu nadawania. Ponadto nadawca publiczny nie wywiązał się z innych powinności wobec mniejszości narodowych zapisanych w art. 21 ust. 1a pkt 8a ustawy o radiofonii i telewizji. Były to audycje o mniejszościach narodowych i etnicznych adresowane do szerokiego grona odbiorców, pomijające jednak ich istotne, aktualne problemy, realizowane bez udziału przedstawicieli mniejszości narodowych.

3.2. AUDYCJE DLA MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH ORAZ SPOŁECZNOŚCI POSŁUGUJĄCEJ SIĘ JĘZYKIEM REGIONALNYM W TVP3 REGIONALNA, TVP INFO ORAZ TVP REGIONALNA

Telewizja Polska S.A. deklarowała w sprawozdaniu z rocznej działalności programowej w 2003 r., że zarówno w programie wspólnym, jak i w pasmach rozłączonych TVP 3 Regionalna nadawała audycje cykliczne i niecykliczne, których celem było uwzględnianie potrzeb mniejszości narodowych i grup etnicznych. Liczbę godzin i udział tych audycji w 12 odmianach regionalnych na antenie TVP 3 Regionalna, TVP Info oraz TVP Regionalna prezentuje tabela 1.

³⁶ Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji. *Informacja o podstawowych problemach radiofonii i telewizji w 2003 roku*. Warszawa: KRRiT 2004 s. 49.

³⁷ Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji. *Media publiczne. Aneks do sprawozdania Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z działalności w 2013 roku*. Warszawa: KRRiT 2014 s. 15.

Tabela 1. Udział audycji w języku narodowym oraz audycji w języku polskim dla mniejszości narodowych i etnicznych w TVP 3 Regionalna, TVP Info oraz w TVP Regionalna w 2003 oraz 2013 r.

Oddziały terenowe TVP S.A.	Audycje w języku narodowym		Audycje w języku polskim		Ogółem 2003		Ogółem 2013
	godz.	%	godz.	%	godz.	%	%
OTV Białystok	89,3	1,2	14,9	0,2	104,2	1,5	5,0
OTV Bydgoszcz	38,2	0,5	12,2	0,2	50,4	0,7	0,0
OTV Gdańsk	74,0	1,0	19,4	0,3	93,4	1,3	1,0
OTV Katowice	42,0	0,6	22,0	0,3	64,0	0,9	1,0
OTV Kraków	38,6	0,5	46,3	0,6	84,9	1,2	0,0
OTV Lublin	37,2	0,5	16,1	0,2	53,3	0,7	0,0
OTV Łódź	37,2	0,5	12,2	0,2	49,4	0,7	0,5
OTV Poznań	0,0	0,0	3,3	0,0	3,3	0,0	0,0
OTV Rzeszów	37,4	0,5	14,2	0,2	51,6	0,7	0,0
OTV Szczecin	37,2	0,5	13,7	0,2	50,9	0,7	0,0
OTV Warszawa	37,2	0,5	19,3	0,3	56,5	0,8	0,0
OTV Wrocław	37,2	0,5	15,4	0,2	56,6	0,7	0,0
TVP Gorzów Wlkp.	–	–	–	–	–	–	0,0
TVP Kielce	–	–	–	–	–	–	0,0
TVP Olsztyn	–	–	–	–	–	–	1,5
TVP Opole	–	–	–	–	–	–	2,0

Źródło: Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji. *Informacja o podstawowych problemach radiofonii i telewizji w 2003 roku*. Warszawa: KRRiT 2004 s. 52; Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji. *Media publiczne. Aneks do sprawozdania Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z działalności w 2013 roku*. Warszawa: KRRiT 2014 s. 30.

Jak wynika z tabeli nr 1, w 2003 r. audycje dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz dla społeczności posługujących się językiem regionalnym w TVP3 Regionalna stanowiły 714,5 godzin rocznego programu. Jednakże

tylko część z tego czasu zajęły audycje, które były zgodne z wymaganiami Konwencji Ramowej o Ochronie Mniejszości Narodowych i oczekiwaniemi organizacji zrzeszających mniejszości narodowe. Były to następujące audycje: „Telenowyny” (program wspólny), „Tydzień Białoruski”, „Przegląd Ukraiński”, „Panorama Litewska”, „My Romowie”, „Rosyjski Głos” (OTV Białystok), „Rodno Zemia”, „Magazyn Kociewski” (OTV Gdańsk), „Schlesische Wochenschau” i „Schlesien Journal” (OTV Katowice). Pozostałe wymienione w sprawozdaniu audycje dotyczyły mniejszości wyznaniowych w Polsce i promowały dobrosąsiedzkie relacje z państwami graniczącymi z Polską („Kwartet”, „Kowalski i Schmidt”, „Sąsiedzi”) albo przybliżyły kulturę, obyczaje, historię innych narodów niemieszkających na terenie Polski. Nadawano również takie audycje, które prezentowały mniejszości narodowe i grupy etniczne żyjące w Polsce, lecz były realizowane w języku polskim i adresowane do szerokiej widowni (audycja „U siebie”, emitowana w programach OTV Kraków, OTV Lublin, OTV Wrocław)³⁸.

3.2.1. TVP INFO ORAZ PROGRAMY REGIONALNE TVP S.A.

W okresie od 1 stycznia do 31 sierpnia 2013 r. każdy z szesnastu oddziałów terenowych TVP S.A. rozpowszechniał program regionalny średnio przez 3,5 godziny dziennie. W pozostałym czasie antenowym – przez 20 godzin – nadawany był program TVP Info. Od 1 września 2013 r. nadawca wydłużył czas rozpowszechniania programów regionalnych do 5 godzin dziennie, wykorzystując sytuację, że w miejsce TVP Info, która zaczęła funkcjonować jako oddzielny program koncesjonowany³⁹, uruchomiono nowe piętnastogodzinne pasmo wspólne, nadawane równocześnie dla wszystkich regionów pod nazwą TVP Regionalna. W emitowanej części wspólnej koncentrowano się przede wszystkim na kwestiach istotnych dla społeczności lokalnych. Były także emitowane audycje realizujące wybrane powinności nadawcy publicznego, a mianowicie audycje dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, w językach tych mniejszości i społeczności. Zarówno w okresie od stycznia do sierpnia 2013 r., jak i od września do grudnia tegoż roku audycje dla mniejszości narodowych stanowiły 0,2% czasu nadawania. W okresie tym

³⁸ Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji. *Informacja o podstawowych problemach radiofonii i telewizji w 2003 roku* s. 52.

³⁹ Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji. *Media publiczne. Aneks* s. 17. Od września 2013 r. TVP S.A. rozpoczęła emisję programu TVP Info na podstawie koncesji nr 522/2013-T.

emitowano audycję adresowaną do mniejszości ukraińskiej pt. „Telenowyny”, która wcześniej była obecna w programie TVP Info⁴⁰.

Z przeprowadzonej ilościowej analizy zawartości audycji oraz jakościowej analizy treści wynika, że w każdym programie regionalnym realizowano, określone w ustawie o radiofonii i telewizji oraz w Rozporządzeniu KRRiT z 27 kwietnia 2011 r., misyjne zadania nadawcy publicznego wobec regionu⁴¹. Większość emitowanych audycji była przygotowywana przez oddziały terenowe TVP. Podstawowa oferta programowa była różnorodna i obejmowała audycje informacyjne, publicystyczne, edukacyjne, rozrywkowe, poświęcone kulturze, sportowi, w tym także formy reportażowe i dokumentalne, zwłaszcza o tematyce społecznej i kulturalnej. Były to niemal wyłącznie audycje realizujące zadania misyjne i stanowiły 80% części wspólnej, natomiast treści dotyczące regionów – 67%⁴².

W 2013 r. programy dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz dla społeczności posługujących się językiem regionalnym były tworzone i rozpowszechniane przez sześć oddziałów terenowych TVP S.A., tj. w Białymstoku, Gdańsku, Katowicach, Łodzi, Olsztynie i Opolu. Udział tych audycji utrzymywał się na poziomie zbliżonym do 2012 r., tj. od mniej niż 1% do blisko 5% rocznego programu.

W 2013 r. koszty tworzenia i rozpowszechniania programów regionalnych OTV wyniosły 154 481 tys. zł, co stanowi 11,3 % ogólnych kosztów działalności misyjnej, w tym koszty audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym wahały się w granicach 1 081 tys. zł⁴³.

Audycje dla mniejszości ukraińskiej i rosyjskiej w ich językach narodowych prezentowano w programach oddziałów terenowych w Białymstoku i w Olsztynie. Audycje dla mniejszości białoruskiej i litewskiej emitowano w programie oddziału terenowego w Białymstoku, dla niemieckiej – w Katowicach i w Opolu, dla Kaszubów – w Gdańsku.

⁴⁰ Tamże s. 33.

⁴¹ Tamże s. 20.

⁴² Tamże s. 32.

⁴³ Tamże s. 41.

4. AUDYCJE DLA MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH ORAZ SPOŁECZNOŚCI POSŁUGUJĄCEJ SIĘ JĘZYKIEM REGIONALNYM W OTV GDAŃSK ORAZ OTV BIAŁYSTOK – ILOŚCIOWA ANALIZA ZAWARTOŚCI I JAKOŚCIOWA ANALIZA TREŚCI

Zgodnie z zadaniami określonymi w art. 6 ust. 1 ustawy o radiofonii i telewizji odnośnie do kontroli nadawców Krajowa Rada przeprowadza kontrolę działalności programowej nadawców publicznych, badając, w odniesieniu do wspomnianej ustawy, kwestie udziału w programach audycji uwzględniających potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym (art. 21 ust. 1a pkt 8a). Poniżej zamieszczam wyniki z monitoringu oferty programowej OTV Gdańsk oraz OTV Białystok. Ich wybór nie jest przypadkowy. Pierwsza z wymienionych telewizji regionalnych jest jedyną stacją telewizji publicznej nadającą audycje w języku kaszubskim, czyli w języku uznanym przez polskie prawo za język regionalny. Natomiast OTV Białystok emituje audycje w języku polskim oraz języku narodowym uwzględniającym potrzeby największych mniejszości narodowych i etnicznych zamieszkujących Rzeczpospolitą Polską.

4.1. AUDYCJE SKIEROWANE DO SPOŁECZNOŚCI KASZUBSKIEJ

Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji przeprowadziła w dniach 7-15 listopada 2013 r. monitoring audycji adresowanych do społeczności kaszubskiej w OTV Gdańsk⁴⁴. Celem analizy oferty programowej było sprawdzenie, czy audycje nadawane w programach OTV Gdańsk realizują ustawowe zadania, zapewniając m.in. bieżącą informację o życiu społeczności kaszubskiej oraz integrację grupy z mieszkańcami regionu. Podczas analizy uwzględniano także Stanowisko Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych odnośnie do audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz audycji w języku regionalnym w publicznej telewizji. Zgodnie z przyjętym stanowiskiem tego rodzaju audycje powinny być m.in.: być wyraźnie adresowane do danej grupy odbiorców; prezentować problematykę dotyczącą danej społeczności; być poświęcone językowi regionalnemu; być realizowane w języku danej społeczności oraz dawać jej przedstawicielom możliwość swobodnej wypowiedzi o sobie i swoich sprawach.

⁴⁴ Tamże s. 30.

Przeprowadzona kontrola wykazała, że oferta programowa OTV Gdańsk w zakresie dotyczącym uwzględniania potrzeb społeczności kaszubskiej była niewystarczająca. W analizowanym okresie nadawano jedną audycję, której problematyka koncentrowała się na sprawach ogólnych dotyczących regionu, a zdecydowanie rzadziej na kwestiach związanych z życiem społeczności kaszubskiej. Treści w języku kaszubskim stanowiły niewielką część czasu emisji audycji⁴⁵.

4.2. AUDYCJE SKIEROWANE DO MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH

Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji wspólnie z Pracownią Teorii Zmiany Społecznej w Instytucie Socjologii UW i firmą Lokalne Badania Społeczne przeprowadziła monitoring audycji wyemitowanych między 3 a 16 września 2012 r., adresowanych do mniejszości narodowych i etnicznych, nadawanych w programie OTV Białystok w językach mniejszości, tj. białoruskim, rosyjskim, litewskim i ukraińskim. Audycje adresowane do tych grup odbiorców były monitorowane pod kątem realizacji zadań określonych w art. 21 ust. 1a pkt 8a ustawy o radiofonii i telewizji. Poddane one zostały ilościowej analizie zawartości oraz jakościowej analizie treści. Celem monitoringu było uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy audycje te uwzględniają potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych, zamieszkujących Podlasie?⁴⁶. Jakie są najważniejsze konkluzje z analizowanych danych?

Ilościowa analiza zawartości oferty programowej pozwala stwierdzić, że audycje skierowane do mniejszości narodowych i etnicznych w OTV Białystok wyemitowane zostały zgodnie z deklarowaną ramówką. Były to: „Tydzień Białoruski”, „Przegląd Ukraiński”, „Panorama Litewska”, „Rosyjski Ekspres”, „Tatarskie wieści” oraz „My Romowie”.

„Tydzień Białoruski” jest 20-minutową audycją nadawaną dwa razy w tygodniu (premierowy odcinek emitowany jest w każdą niedzielę o godz. 7.55, jego powtórka zaś w środę o godz. 17.35) i skierowaną do Białorusinów zamieszkujących region Podlasia. Kolejna audycja – „Przegląd Ukraiński” – adresowana jest do mniejszości ukraińskiej. Na antenie, podobnie jak

⁴⁵ Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji. *Sprawozdanie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z działalności w 2013 roku*. Warszawa: KRRT 2014 s. 52-53.

⁴⁶ I. K r z e m i ń s k i, M. J ó ź k o. *Monitoring audycji adresowanych do mniejszości narodowych i etnicznych. Analiza Biura KRRT nr 2/2013*. Warszawa 2013 s. 2. Pełna wersja raportu na stronie: <http://www.krrit.gov.pl/dla-mediow-i-analitykow/publikacje/prezentacje/>

Analizowano wyłącznie audycje premierowe, nie uwzględniono powtórek.

„Tydzień Białoruski”, pojawia się dwa razy w tygodniu (premierowy odcinek w niedzielę o godz. 8.45, natomiast powtórka – w każdą środę o godz. 17.55). Audycja trwa około 10 minut. Do zamieszkujących Podlasie Litwinów skierowana jest „Panorama Litewska” realizowana w języku tej mniejszości. „Panorama” emitowana jest raz w tygodniu – w niedzielę o godz. 18.55. Czas trwania audycji to około 8 minut. Natomiast „Rosyjski Ekspres” jest audycją tworzoną w języku rosyjskim i skierowaną do tej mniejszości. Czas jej emisji to pierwszy poniedziałek danego miesiąca. Trwa około 10 minut. Audycje skierowane do mniejszości etnicznych, takie jak „Tatarskie wieści” oraz „My Romowie”, nadawane są w niedzielę o godz. 8.20⁴⁷.

Łączny czas trwania audycji w minutach i ich procentowy udział w łącznym czasie trwania wszystkich audycji skierowanych do mniejszości narodowych i etnicznych, wyemitowanych między 3 a 16 września 2012 r. w OTV Białystok, przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Udział w łącznym czasie trwania wszystkich audycji skierowanych do mniejszości narodowych i etnicznych, wyemitowanych między 3 a 16 września 2012 r.

Mniejszość narodowa lub etniczna	łączny czas trwania w minutach	Procentowy udział w łącznym czasie trwania wszystkich audycji skierowanych do mniejszości narodowych i etnicznych
białoruska	66	47,1%
ukraińska	33	23,6%
litewska	16	11,4%
rosyjska	10	7,1%
tatarska	8	5,8%
romska	7	5,0%
SUMA	140	100%

Źródło: I. Krzemieński, M. Józko. *Monitoring audycji adresowanych do mniejszości narodowych i etnicznych. Analiza Biura KRRiT nr 2/2013*. Warszawa 2013 s. 5.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 2, wśród audycji skierowanych do mniejszości narodowych i etnicznych najwięcej czasu zajmują pozycje adresowane do Białorusinów. Stanowią one 47,1% czasu wszystkich audycji uwzględniających potrzeby mniejszości. Prawie jedną czwartą (23,6%) łącz-

⁴⁷ Tamże s. 4.

nego czasu nadawania zajęły audycje dedykowane mniejszości ukraińskiej. Na kolejnej pozycji uplasowały się audycje adresowane do mniejszości litewskiej, stanowiły one ponad 11% czasu emisji programów w językach mniejszości narodowych nadawanych w OTV Białystok. Audycje tworzone w języku polskim, a skierowane do mniejszości etnicznych: romskiej i tatarskiej stanowią odpowiednio 5 i 8%. Na ostatnim spośród mniejszości narodowych znajdują się audycje dedykowane mniejszości rosyjskiej. Zajmowały one 7,1% czasu wszystkich audycji uwzględniających potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych⁴⁸.

4.2.1. AUDYCJE SKIEROWANE DO MNIEJSZOŚCI BIAŁORUSKIEJ

Audycje uwzględniające potrzeby mniejszości białoruskiej stanowią 47,1% czasu trwania wszystkich audycji skierowanych do mniejszości narodowych i etnicznych w OTV Białystok. W monitorowanym programie nadane zostały trzy premierowe wydania audycji „Tydzień Białoruski”. Łączny czas ich trwania wyniósł 66 minut.

Informacja, wypełniająca 86% czasu trwania audycji (sport – 8%, publicystyka – 6%) prezentowana była w formie zapowiedzi nadchodzących wydarzeń oraz relacji reporterskich z wydarzeń minionych. Emitowane materiały obejmowały nie tylko stolicę regionu – Białystok, ale dotyczyły również innych ośrodków na Podlasiu. W zapowiedziach i relacjach dominowały materiały o tematyce związanej z wydarzeniami kulturalnymi w regionie. Duża część relacji prezentowała osiągnięcia lokalnych grup muzycznych pochodzenia białoruskiego. Odnotowano także elementy publicystyki kulturalnej. W audycji „Tydzień Białoruski” obecna była tematyka religijna (m.in. miejsca kultu, prawosławna liturgia, zapowiedzi świąt religijnych itp.). Poruszano również kwestie polityczne i społeczne ważne z punktu widzenia mniejszości białoruskiej. Zaprezentowano wątki związane z relacjami polsko-białoruskimi oraz sytuacją na Białorusi. Odnotowano wizytę prezydenta Bronisława Komorowskiego w Michałowie, nadano relację z konferencji w Urzędzie Marszałkowskim w Białymstoku na temat możliwości zbliżenia Polski i Białorusi, zaprezentowano wystawę fotograficzną „Trialog 2012”, ukazującą życie codzienne na Białorusi. W warstwie muzycznej audycji dominowała muzyka ludowa, natomiast w relacjach z obchodów świąt o charakterze religijnym prezentowane były pieśni religijne.

⁴⁸ Tamże s. 5.

W opinii ekspertów przeprowadzających jakościową analizę treści oraz ilościową analizę zawartości przedmiotowych audycji „była to wyważona, stonowana narracja dotycząca sytuacji politycznej na Białorusi, nieco inna niż w większości polskich mediów. Należy podkreślić unikanie jednoznacznych interpretacji, ukazywanie systemu sprawowania władzy na Białorusi jako dyktatury, jednak bez oceniania, prezentacja białoruskiego społeczeństwa w pozytywnym świetle”⁴⁹.

4.2.2. AUDYCJE SKIEROWANE DO MNIEJSZOŚCI UKRAIŃSKIEJ

Jak wynika z danych zapisanych w raporcie *Monitoring audycji adresowanych do mniejszości narodowych i etnicznych*⁵⁰, w OTV Białystok wyemitowane zostały trzy premierowe wydania audycji „Przegląd Ukraiński”. Łączny czas ich trwania wyniósł 33 minuty, co stanowi 23,6% czasu trwania wszystkich audycji skierowanych do mniejszości narodowych i etnicznych w omawianym programie. Analizowana audycja w całości została zakwalifikowana do przekazu informacji. „Przegląd Ukraiński” – jak czytamy w raporcie – „ma formę magazynu, składającego się z relacji reporterskich, przeplatanych wypowiedziami ze studia. Podczas tych «wejść» prezenterka informowała widzów o nadchodzących wydarzeniach kulturalnych w regionie. Ukazywane informacje obejmowały nie tylko stolicę regionu – Białystok, ale dotyczyły również mniejszych ośrodków. Relacje dotyczyły takich wydarzeń, jak np. dożynki regionalne, dokonania artystyczne mniejszości ukraińskiej oraz wydarzenia sportowe w regionie. Prezentowana była również działalność pozarządowych organizacji mniejszości”⁵¹. W monitorowanym okresie została omówiona działalność Związku Ukraińców Podlasia, organizacji zajmującej się przygotowaniem Festiwalu Kultury Ukraińskiej na Podlasiu „Podlaska jesień”. Nadana została także relacja z wyjazdu studyjnego do Lwowa, zorganizowanego przez Centrum Współpracy Organizacji Pozarządowych w Białymstoku. W relacji ze wspólnej podróży Polaków i Ukraińców podkreślano znaczenie tego rodzaju kontaktów dla integracji między narodami oraz dla podtrzymywania tożsamości narodowej i kulturowej Ukraińców żyjących w Polsce. Promowano także integrację mniejszości ukraińskiej z polskim społeczeństwem. W emitowanych mate-

⁴⁹ Tamże s. 11-12.

⁵⁰ Tamże s. 5.

⁵¹ Tamże s. 16.

riałach filmowych, zwłaszcza relacjach z lokalnych festiwalu oraz dożynek, przeważała muzyka ludowa⁵².

4.2.3 AUDYCJE SKIEROWANE DO MNIEJSZOŚCI LITEWSKIEJ

W OTV Białystok wyemitowane zostały dwa premierowe wydania audycji „Panorama Litewska”. Jak wynika z tabeli 2, łączny czas ich trwania wyniósł 16 minut, co stanowi 11,4% czasu trwania wszystkich audycji adresowanych do mniejszości narodowych i etnicznych. „Panorama” w całości została zakwalifikowana do programów informacyjnych; inne kategorie gatunkowe nie zostały odnotowane.

Informacje w „Panoramie Litewskiej” zostały przedstawione w zapowiedziach oraz w relacjach reporterskich z najważniejszych wydarzeń z regionu. Prezentowane wydarzenia i miejsca koncentrowały się w tych rejonach, w których podlascy Litwini tworzą największe skupiska (m.in. Suwałki, Puńsk). Telewizyjny odbiorca mógł zapoznać się z uroczystością inauguracji roku szkolnego w szkole z litewskim językiem nauczania w Suwałkach. Obszerna prezentacja tej instytucji miała na celu promocję kultury i języka litewskiego oraz ukazywała możliwości nauki tego języka w Polsce. Kolejny odcinek analizowanej audycji poświęcony został relacji z obchodów urodzin honorowego obywatela miasta Puńsk, Albiana. Zaprezentowana została także działalność miejscowej organizacji pozarządowej – Stowarzyszenia Litewskiej Kultury Etnicznej z siedzibą w Puńsku, które chroni, pielęgnuje i promuje kulturę i tradycje oraz obyczaje analizowanej mniejszości. Materiały filmowe wyemitowane w „Panoramie” zawierały także muzykę ludową mniejszości litewskiej⁵³.

4.2.4. AUDYCJE SKIEROWANE DO MNIEJSZOŚCI ROSYJSKIEJ

Jak wcześniej stwierdziłam, w monitorowanym programie wyemitowane zostało jedno wydanie audycji „Rosyjski Ekspres”. Jego czas trwania to około 10 minut, co stanowi 7,1% czasu trwania wszystkich audycji skierowanych do mniejszości narodowych i etnicznych. Zostały wyodrębnione następujące kategorie gatunkowe: informacja – 50%, edukacja – 30%, kultura – 20%.

⁵² Tamże s. 16-17.

⁵³ Tamże s. 21-22.

W analizowanym raporcie z monitoringu jego autorzy napisali: „«Ekspres» składał się z relacji reporterskich, między którymi prowadząca zapowiadała również nadchodzące wydarzenia skierowane do mniejszości rosyjskiej. Prezentowane materiały dotyczyły nie tylko wydarzeń, mających miejsce w administracyjnych granicach województwa podlaskiego. Kilka z nich obejmowało Ełk, a więc miasto znajdujące się we wschodniej części województwa warmińsko-mazurskiego. Do informacji zaliczono zapowiedzi bieżących wydarzeń, a także relację reporterską z wizyty Cyryla I w Polsce w miejscowościach Supraśl, Hajnówka oraz Grabarka, jak również materiał o setnych urodzinach mieszkanki Ełku pochodzenia rosyjskiego, który ukazywał życie zwykłych ludzi oraz promował wartości związane z tradycją i kulturą mniejszości”⁵⁴. Materiał reporterski ukazujący wizytę Cyryla I, namiestnika Kościoła prawosławnego, można zaliczyć do kategorii audycji uwzględniających religijne potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych.

Fragment, który został zakwalifikowany do kategorii edukacyjnej, stanowiącej 30% czasu nadawania audycji, był relacją reporterską na temat bieżących wydarzeń w Centrum Kultury w Ełku. Uważano w nim min. dzieci mające obrazy cerkwi, zamieszczono również porady, w jaki sposób tworzyć takie rysunki. Materiał z jednej strony promował działalność Centrum, z drugiej zaś był formą edukacji kulturalnej młodych telewidzów. Do trzeciej kategorii – kulturalnej – zakwalifikowany został krótki materiał o staroobrzędowcach⁵⁵.

WNIOSKI

Problematyka tożsamości kulturowej należy do tych zagadnień, które leżą w polu zainteresowań kilku dyscyplin naukowych. Z jednej strony jest ona przedmiotem badań socjologii, z drugiej stanowi obiekt dociekań kulturoznawców, etnologów, politologów czy psychologów. W niniejszej publikacji dominuje ujęcie socjologiczne z elementami kulturoznawczymi. Tożsamość kulturowa jest tą częścią tożsamości, która konstruowana jest na podstawie uniwersum symbolicznego określonej zbiorowości. Obejmuje obronę tradycji historii i moralności, duchowych i etnicznych wartości, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie. Obejmuje również współczesność

⁵⁴ Także s. 27.

⁵⁵ Tamże s. 26-27.

i najważniejsze cele oraz wartości jutra. Jest dla każdego człowieka pewnego rodzaju punktem odniesienia, dzięki który ustala on swój pozytywny lub negatywny stosunek do wspólnoty i świata. Znaczącą rolę w jego konstruowaniu powinny odgrywać media, w tym telewizja. W myśl art. 21 ust. 1 pkt 8a ustawy o radiofonii i telewizji zadaniem mediów publicznych jest m.in. uwzględnianie potrzeb mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, w tym emitowanie programów informacyjnych w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym (ust. 1 pkt 8a)⁵⁶. Wymaga to właściwego udziału audycji w programach nadawcy publicznego, realizujących wspomniane zadania oraz takiego umiejscowienia tych audycji w ramówce, by szeroka publiczność miała do nich rzeczywisty dostęp. W jakim zakresie telewizja publiczna wypełnia te zadania? Czy audycje te uwzględniają potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym?

Przeprowadzona analiza podstaw prawnych, ilościowa analiza zawartości oraz jakościowa analiza treści audycji uwzględniających potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych, a także społeczności posługującej się językiem regionalnym, wyemitowanych przez telewizję publiczną w 2003, 2012 oraz 2013 r., pozwala sformułować następujące wnioski.

W analizowanym okresie w programach ogólnopolskich (Program 1, Program 2) zauważa się spadek audycji uwzględniających potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych. W Programie 1 ich udział zmniejszył się z 11,7 godzin audycji wyemitowanych w ciągu 2003 r. do 2,5 godziny nadawania programu w 2013 r. Również w TVP2 zauważa się bardzo duży spadek: z 30 godzin audycji nadanych w 2003 r. do zerowych wskaźników w 2013 r., kiedy w TVP2 nie emitowano przedmiotowych audycji.

W *Aneksie do sprawozdania Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z działalności w 2013 roku* nadawca publiczny zapisał, że większość audycji tej kategorii nadawana była w oddziałach terenowych telewizji publicznej na antenie TVP Info⁵⁷. Analiza udziału audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych w TVP Info również nie napawa optymizmem. Analiza porównawcza procentowego udziału audycji w języku narodowym oraz audycji w języku polskim dla mniejszości narodowych i etnicznych w TVP3 Regionalna, TVP Info oraz w TVP Regionalna w 2003 i 2013 r. wykazuje, że w 9 (z 12) ośrod-

⁵⁶ Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 roku art. 21 ust. 1 pkt 8a.

⁵⁷ Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji. *Media publiczne* s. 15.

kach regionalnych telewizji odnotowano znaczny spadek udziału analizowanych audycji. Największy spadek zarejestrowano w OTV Kraków (z 1,2% w 2003 do 0,0 w 2013 r. rocznego czasu nadawania programu). Przeciwną tendencję zauważa się w ofercie programowej OTV Białystok oraz OTV Katowice. U pierwszego z wymienionych nadawców jest to ponad trzykrotny wzrost przedmiotowych audycji (z 1,5% w 2003 do 5,0% w 2013 r.), natomiast w OTV Katowice odnotowano znikome zmiany (z 0,9% w 2003 do 1,0% w 2013 r.).

Obok ilościowej analizy zawartości ramówek programowych istotne dane dostarcza materiał empiryczny poddany jakościowej analizie treści. Z przeprowadzonych badań wynika, że audycje wyemitowane w programach ogólnopolskich telewizji publicznej nie zostały zrealizowane w języku konkretnej mniejszości narodowej (w całości lub w części). Audycje w językach narodowych były nadawane w pasmach regionalnych telewizji, najczęściej w OTV Białystok. Nie były one tworzone przez zespół redakcyjny złożony z przedstawicieli mniejszości. Problematyka w nich omawiana nie dotyczyła bezpośrednio aktualnych spraw, którymi żyje konkretna mniejszość, ani też nie były bezpośrednio adresowane do konkretnej mniejszości. Były to audycje o mniejszościach narodowych i etnicznych adresowane do szerokiego grona odbiorców. Jedyny wyjątek stanowi oferta programowa telewizji regionalnej Białystok.

Z analizy sprawozdań z rocznej działalności programowej nadawców wynika, że nadawcy napotykają wiele trudności, i dlatego stosują niejednolite kryteria kwalifikacji tych samych rodzajów audycji do kategorii tzw. audycji misyjnych, co szczególnie dotyczy audycji uwzględniających potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych. Jawi się zatem konieczność doprecyzowania definicji misji publicznej zawartej w art. 21 ust. 1 ustawy o radiofonii i telewizji, a także procentowego udziału przedmiotowych audycji.

Opisane powyżej działania nadawcy publicznego, a dokładniej sposób ich realizacji, są w centrum uwagi Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, powołanej na podstawie art. 23 ust. 1 ustawy z 2005 r. W imię tych celów podjęte zostały działania zmierzające do realizacji uwag zawartych w rezolucji Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie monitorowania wykonania przez Polskę ramowej Konwencji RE o ochronie mniejszości narodowych i etnicznych, ze szczególnym uwzględnieniem następujących sugestii: „można wprowadzić w sektorze mediów ulepszenia zwłaszcza w zakresie dodatkowych programów radiowych i geograficznego zasięgu audycji dla rozproszonych mniejszości narodowych. Większe znaczenie powinno się

przywiązywać do stałego angażowania osób należących do mniejszości narodowych w przygotowanie programów adresowanych do mniejszości”⁵⁸.

Sugestie Komitetu Ministrów Rady Europy są zgodne z postulatami mniejszości, a dotychczasowa praktyka działania w tym zakresie nie realizuje tych postulatów w pełnym zakresie. Powinny być podejmowane intensywniejsze działania na rzecz realizacji postanowień i zadań w odniesieniu do środków społecznego przekazu zapisanych w Krajowym Programie Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji. Szczególne znaczenie należy przywiązywać do cyklicznych konsultacji Rady Mediów Mniejszości z przedstawicielami mediów publicznych oraz wdrożenia systemu szkoleń dla dziennikarzy wywodzących się z mniejszości narodowych i etnicznych realizujących programy w językach mniejszości. Ważne jest, aby organ regulacyjny zwrócił szczególną uwagę przy podziale abonamentu na realizację przez nadawców publicznych (oddziały terenowe TVP S.A.) audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych. W kontaktach z mediami publicznymi organ regulacyjny powinien zwrócić uwagę na konieczność uruchomienia konsultacji ze środowiskiem mniejszości narodowych i etnicznych w sprawach związanych z funkcjonowaniem, finansowaniem i merytoryczną stroną audycji w językach mniejszości⁵⁹.

BIBLIOGRAFIA

- Castells M.: Siła tożsamości. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2008.
- Dyczewski L., Wadowski D.: Wstęp. W: Tożsamość polska w odmiennych kontekstach. Red. L. Dyczewski, D. Wadowski. Lublin: Wydawnictwo KUL 2009 s. 5-8.
- Dyczewski L.: Kultura polska w procesie przemian. Lublin: TN KUL 1995.
- Dyczewski L.: Kultura w całościowym planie rozwoju. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 2011.
- Giddens A.: Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2001.
- Główny Urząd Statystyczny: Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna – NSP 2011. www.stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/narodowy-spis-powszechny-ludnosc-i-i-mieszkan-2011/ludnosc-stan-i-struktura-demograficzno-spoeczna-nsp-2011,14,1.html. [10.05.2014].
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483. Pełny tekst ustawy: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>

⁵⁸ Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji. *Strategia państwa polskiego w dziedzinie mediów elektronicznych na lata 2005-2020*. Warszawa: Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji 2005 s. 52.

⁵⁹ Tamże s. 52-53.

- Korzeniewski B.: Medializacja i mediatyzacja pamięci – nośniki pamięci i ich rola w kształtowaniu pamięci przeszłości. „Kultura Współczesna” 2007 nr 3 s. 5-23.
- Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji: Informacja o podstawowych problemach radiofonii i telewizji w 2003 roku. Warszawa: KRRiT 2004.
- Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji: Informacja o podstawowych problemach radiofonii i telewizji w 2004 roku. Warszawa: KRRiT 2005.
- Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji: Informacja o podstawowych problemach radiofonii i telewizji w 2013 roku. Warszawa: KRRiT 2014.
- Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji: Media publiczne. Aneks do sprawozdania Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z działalności w 2013 roku. Warszawa: KRRiT 2014.
- Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji: Sprawozdanie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z działalności w 2013 roku. Warszawa: KRRT 2014.
- Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji: Strategia państwa polskiego w dziedzinie mediów elektronicznych na lata 2005-2020. Warszawa: Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji 2005.
- Krzemiński L., Jóźko M.: Monitoring audycji adresowanych do mniejszości narodowych i etnicznych. Analiza Biura KRRiT nr 2/2013. Warszawa 2013. Pełna wersja raportu na stronie: <http://www.krrit.gov.pl/dla-mediow-i-analitykow/publikacje/prezentacje/>
- Kwaśniewski K.: Tożsamość kulturowa. W: Słownik etnologiczny. Red. Z. Staszczak, Warszawa–Poznań: PWN 1987 s. 351-352.
- Markowska D.: Teoretyczne podstawy edukacji międzykulturowej. „Kwartalnik Pedagogiczny” 1990 nr 4 s. 202-213.
- Mikułowski Pomorski J.: Rola mediów w negocjowaniu tożsamości. W: Tożsamość polska w odmiennych kontekstach. Red. L. Dyczewski, D. Wadowski. Lublin: Wydawnictwo KUL 2009 s. 463-474.
- Miłuska J.: Zmiany granic (i) tożsamości kulturowej w procesie transmisji kultury. W: Kultura narodowa na pograniczach. Red. J. Nikitorowicz, J. Halicki, J. Muszyńska. Białystok: Trans Humana 2006 s. 201-209.
- Sobecki M.: Profile identyfikacyjne w analizie tożsamości kulturowej. W: Tożsamość polska w odmiennych kontekstach. Red. L. Dyczewski, D. Wadowski. Lublin: Wydawnictwo KUL 2009 s. 27-44.
- Uchwała Nr 108/2005 Zarządu Spółki TVP S.A z dnia 29 marca 2005 r. w sprawie przyjęcia dokumentu pt. Zasady realizowania przez Telewizję Polską S.A. misji publicznej.
- Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji. Dz. U. z 2010 r. Nr 182 poz. 1228.
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. Dz. U. z 2009 r. Nr 157 poz. 1241.

TELEWIZJA PUBLICZNA „NARZĘDZIEM”
W KONSTRUOWANIU TOŻSAMOŚCI KULTUROWEJ
MNIejszości NARODOWYCH I ETNICZNYCH W POLSCE

Streszczenie

Celem publikacji jest weryfikacja polityki programowej telewizji publicznej oraz analiza audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym w programach ogólnokrajowych Telewizji Polskiej S.A.: TVP1 i TVP2, TVP3 Regionalna, TVP Info, TVP Regionalna oraz na antenach ośrodków regionalnych TVP w 2003 oraz w 2013 r. Po wstępnych rozważaniach terminologicznych (tożsamość kulturowa, mniejszości narodowe, mniejszości etniczne, język regionalny) przedstawiono podstawy prawne ochrony dostępu mniejszości narodowych i etnicznych do programów telewizji publicznej. Następnie

dokonano ilościowej analizy zawartości oraz jakościowej analizy treści wspomnianych audycji w programach telewizji publicznej w 2003 oraz 2013 r. Odrębne analizy ilościowe i jakościowe zostały przeprowadzone dla audycji nadawanych w programach ogólnopolskich (Program 1, Program 2 TVP S.A.) oraz TVP Info (w tym pasmo wspólne oraz oddziały regionalne telewizji publicznej). Przedstawiono także wyniki monitoringu w zakresie przedmiotowych audycji, wyemitowanych w OTV Białystok oraz w OTV Gdańsk. Artykuł kończą podsumowujące wnioski. W artykule zastosowano metodę analityczno-opisową, ilościową analizę zawartości oraz jakościową analizę treści.

Streściła Małgorzata Gruchola

Słowa kluczowe: analiza, analiza zawartości, analiza ilościowa, tożsamość kulturowa, media publiczne, telewizja publiczna, polityka programowa.

PUBLIC TELEVISION AS A "TOOL"
FOR THE FORMATION OF CULTURAL IDENTITY
OF NATIONAL AND ETHNIC MINORITIES IN POLAND

S u m m a r y

The aim of the publication is a verification of public television program policy and analysis content of broadcasts for national and ethnic minorities and community using the regional language in nationwide programs of Polish Television: TVP1 and TVP2, TVP3 Regional, TVP Info, TVP Regional and regional TVP centers in 2003 and 2013. After a preliminary discussion of terminology (cultural identity, national minorities, ethnic minorities, regional language), the article presents the legal basis for the protection of access to public television of national minorities and ethnic minorities. Subsequently, the paper analyzes the share of the aforementioned broadcasts in the public television programs in 2003 and 2013. Separate analyzes are conducted for broadcasts in 2004 and 2013, in nationwide programs (Program 1, Program 2 of TVP S.A.) and TVP Info (including the common band and regional branches of public television). The article presents also the results of the monitoring program of the broadcasts in question, issued by Polish Television TVP Gdańsk and TVP Białystok. The article ends with summary conclusions. The method of the paper involves descriptive analytical, content analysis and quantitative analysis.

Translated by Krzysztof Modras O.P.

Key words: analysis, content analysis, quantitative analysis, cultural identity, public media, public television, programs policy.